

ними звичні моделі поведінки необхідно в обов'язковому порядку міняти на позитивні, або просто позбавлятися від них.

Ключові слова: підсвідомі програми, життєдіяльність людини, негативні програми.

* * *

УДК 101::37.01/09

Костроміна Г. М.,
старший викладач кафедри філософії,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського» (Україна, Київ),
ann.kostromina@gmail.com

Філософська концептуалізація соціальної інтенції знання у формі категорій

Розглядається соціальний аспект категорій. Категорії є засобами виникнення знання та перетворення його на наукове. Г. В. Ф. Гегель вважав, що знання у теоретичній формі, а саме категорії та логічні принципи, становлять внутрішній каркас, сутність, закономірність соціального життя так само, як і природних процесів та явищ. У післягегелівській рефлексії категорій можна виокремити три основні підходи. Перший з них – це матеріалістична концепція категорій в діалектиці як логіці та теорії пізнання. Другий – це негативне ставлення до попередньої розробки проблеми категорій в історії філософії і відмова від наслідування її результатів, переведення даної проблематики у лінгвістичну та аналітичну площину. Третій – це дослідження категорій як форм культури і комунікативних регуляторів.

Ключові слова: знання, наукове пізнання, категорії.

Дослідження знання у світлі сучасних суспільних стратегій визначається пошуками шляхів сталого розвитку і гуманістичної стратегії глобального цивілізаційного прогресу. Теоретичне переосмислення знання в усіх його формах на рівні соціально-філософського узагальнення і в руслі сучасних соціальних тенденцій встановлює керівні принципи, визначає суттєві світоглядні орієнтири та перспективні напрями його практичного застосування в гуманістичних цілях. Тому виробництво і споживання знання є питанням державної політики та інтересів, бо визначає міжнародні зв'язки і відносини, зокрема комунікаційні процеси, обмін товарів, технологій, інформації тощо.

У сучасних суспільних реаліях недостатньо розглядати виникнення і розвиток знання в логічному, гносеологічному, онтологічному плані, залишаючи осторонь суспільний розвиток та соціальну історію. Не відмовляючи у правомірності такому підходу до вивчення і визначення знання, вважаємо за необхідне усвідомити і визнати деяку його обмеженість і недостатність. На це вже звертають увагу деякі дослідники останнім часом. Останні дослідження і публікації, в яких започатковано подолання окресленої обмеженості, на що спирається дана стаття, свідчать про те, що виникають і викликають значний дослідницький інтерес такі наукові напрями, як когнітологія, соціологія знання, антропологія науки, когнітивні теорії біологічної еволюції та історії культури, когнітивні психологія, лінгвістика, логіка, математика тощо. Завдячуючи таким дослідженням досягається розуміння того, що саме ставлення до знання, до можливостей його створення і використання все більшою мірою буде визначати соціальні зміни і майбутнє суспільства. Розгляд наукового пізнання і знання з соціально-філософських і антропологічних

позицій дозволяє визначити специфіку знання як основи суспільно-історичного розвитку в XXI столітті.

Завдання даної статті – за допомогою соціально-філософського переосмислення категорій розкрити соціальну інтенцію знання в історичному поступі розвитку культури людства. Варто зазначити, що більшість філософських праць, присвячених вивченню принципів і категорій, спрямовані передусім на розкриття їх світоглядного, методологічного і евристичного значення. Їх автори виділяють у значенні терміну «категорії» онтологічний, гносеологічний, логічний, методологічний аспекти. Дана ж стаття, на протипагу цьому, здійснює філософську концептуалізацію соціального аспекту категорій.

Знання є синтезом, інтегруванням процесів і явищ, що даються людині у формах чуттєвості, споглядання, емпіричного досвіду, але за посередництвом категорій мислення, які не є апріорними, іманентними свідомості суб'єкта, а являються цілковито соціальними формами і засобами узагальнення, які утворюються історично. Їх поставання відбувається завдяки перетворенню у суб'єктивній діяльності об'єктивних форм руху дійсності, перероблених людиною практично в ході творення культурних умов людського буття і тим самим самої людини. Форми чуттєвого досвіду теж залежать від цих практично вироблених засобів пізнання. У досвіді дана об'єктивна реальність у формах чуттєвості та розсудкового мислення, тобто категорійний синтез відбувається вже в рамках досвіду і утворює емпіричне знання. Теоретичне знання передбачає усвідомлення категорій і їх понятійне оформлення, що залежить від соціально-культурних історичних факторів. Тому досвід – не лише суб'єктивний процес, що відбувається в межах індивідуального суб'єкта. Дослідження категорій доводить, що він виходить за ці межі в сферу соціальних змін та історичного поступу.

Вперше І. Кант розкрив знання як результат творчої діяльності суб'єкта. І хоч його критична філософія мала загалом гносеологічний характер, проте в ній були закладені ті проблеми та ідеї, які зрештою дозволили надати дослідженню знання соціальний формат. Його трактовка знання як категорійного синтезу аналітичного матеріалу чуттєвості, споглядання, емпіричного досвіду, переводила фокус філософського дослідження на теоретичну форму знання і категорії як засоби здобуття розумом узагальнення, тобто як способи теоретичного, понятійного мислення. Пов'язані з єдністю трансцендентальної апперцепції свідомості та продуктивною уявою, категорії постали у кантівській логіці як суб'єктивні генератори знання, форми самодіяльності та знаряддя продуктивної, творчої дії суб'єктивного розуму.

Гегелівська концепція науки логіки і категорій, яка виросла на подоланні меж, встановлених критичною філософією І. Канта, задала саме соціально-філософський формат дослідженню знання і пізнання через включення до предмету дослідження процесу об'єктивації ідеї в історії суспільства. Мислення в гегелівському розумінні має предметну чуттєву форму, здатне уречевлятися – втілюватися в речах, історичних і соціальних подіях. Зовнішня, наочно-дана маніфестація або «експлікація» мислення, об'єктивованого в природі та суспільстві, в ході свого самоздійснення самоусвідомлюється і

самопізнається у своїй внутрішній закономірності, що представлено в гегелівській системі наук та відтворено в науці логіці, системі її категорій і принципів. Тобто, за Г. В. Ф. Гегелем, знання у теоретичній формі, а саме категорії та логічні принципи, становлять внутрішній каркас, сутність, закономірність соціального життя так само, як і природних процесів та явищ.

Розглянемо у післягегелівській рефлексії категорій три основні підходи. Перший з них – це матеріалістична концепція категорій в діалектиці як логіці та теорії пізнання. Другий – це негативне ставлення до попередньої розробки проблеми категорій в історії філософії і відмова від наслідування її результатів, переведення даної проблематики у лінгвістичну та аналітичну площину. Третій, що намітився у період з другої половини ХХ століття і продовжується дотепер, – це дослідження категорій як форм культури і комунікативних регуляторів. Розкриємо дещо докладніше і детальніше кожну з цих означених віх.

Перший напрям – це наслідування результатів класичної філософії у дослідженні категорій шляхом критичного переосмислення і розвитку її здобутків в руслі матеріалістичного розуміння історії, яке долає обмеженість натуралістичного матеріалізму, його споглядальний, антропологічний, механістичний характер. Дослідження матеріальних умов життя суспільства та його ідеології за методом матеріалістично переосмисленої гегелівської діалектики привело до побудови соціально-історичної теорії.

Представниками цієї філософської лінії були отримані та обґрунтовані зокрема наступні висновки. Категоріальний лад мислення історично формується, постає та змінюється, і в цьому сенсі не є ні апріорним, ні абсолютним. В індивідуальному розвитку людини він формується в процесі засвоєння наявних способів соціальної практики і форм суспільних відносин. Як в онтогенезі, так і філогенезі становлення категоріального складу мислення є, власне, процес становлення особистості індивіда і його людського мислення. Головні позитивну і нову сторону цієї концепції зазвичай бачать в утвердженні соціальної природи категорій, оскільки вони трактуються не тільки як загальні форми руху природної реальності, але й суспільно-історичної діяльності людей, яка є соціально-практичним рухом, що пізнається і відображається у людській свідомості та думці.

Важливим є відкриття того, що категорії, принципи та їх система зобов'язані своїм походженням суспільним відносинам. Тоді свідомість, мислення, розум не є чимось даним, а виникають історично, мають свій генезис і потребують з'ясування свого походження, становлення і розвитку. З огляду на це, дослідження природи загальних понять, категорій, принципів виходить з аналізу реальних конкретних форм руху дійсності та їх перетворень, що саме і є буттям. Проте серед усіх форм руху саме суспільна є такою, що через її вивчення стає можливим також дослідження категорій і осягнення їх ролі у соціальному житті. Це зумовлено тим, що вона є окремою, конкретною, кінцевою формою руху і, одночасно, є її запереченням у тому ж самому відношенні, через що зосереджує у собі, концентрує, втілює також загальний нескінченний, необхідний матеріальний рух загалом. Суспільна форма руху включає в себе і знімає в

собі всі інші форми руху, бо функціонування її полягає в постійному перетворенні всіх форм руху в себе і одна в одну для забезпечення свого власного існування. Її буття полягає у послідовному відтворенні всіх форм руху і їх перетворень (кожної зокрема і їх усіх у внутрішньому зв'язку, аж до єдиної системи єдиного світового зв'язку). І відбувається це в процесі суспільного виробництва, в продуктивній предметно-практичній і суспільно-перетворювальній діяльності людства.

Проте особливість суспільної форми руху полягає не тільки в практичному відтворенні всіх форм руху дійсності, але і в створенні нових форм відповідно людським потребам і цілям. Саме це є суттєвим моментом формування ідеального, «відображення відображення» (за виразом В. О. Босенка [БОСЕНКО с. 270]), а відтак, безпосередньою умовою формування категорій і разом з тим форм їх виразу (форма форми), власне розумових форм. «Те, що називається категоріями, – це абстраговані «... ідеальні вираження суспільних відносин». У суспільних відносинах міститься розгадка природи категорій (їх народження і життя)» [с. 270.]. В них також міститься і розгадка того, як виникає сама потреба в такому вираженні, його необхідність.

З огляду на це, категорії – не просто форми мислення, бо їх породжує не думка чи свідомість. Вони передусім є продукт суспільної діяльності – форми, ступені практичного виділення людини (людства) з природи. Тобто в них кристалізовані міри, ступені перетворення природного в людське, а саме в систему суспільних відносин, ансамбль яких і робить людину людиною. Отже категорії – це форми відносин і діяльності, розуміння чого у свій спосіб було вже окреслене І. Кантом, в його критичній філософії, а також Г. В. Ф. Гегелем, у його панлогізмі та абсолютному ідеалізмі. Водночас категорії – це ступені пізнання. Свідома людина виділяє себе з природних явищ і процесів, і категорії суть сходіння цього виділення, тобто пізнання світу і самопізнання людини, вузлові пункти в мережі явищ природи, що допомагають пізнавати її і опановувати. Тобто має місце єдність становлення категорійного ладу людського мислення і поставання самої людини як такої (в суспільній історії людства).

Відповідно для кожного індивіда – це форми людської діяльності та освоєння дійсності, сформовані суспільством, існують незалежно від його окремої волі, виступають у всій своїй системній повноті як форми привласнення ним людської суспільності. Як вузлові пункти індивідуальної онтогенетичної історії особистості категорії є формами, способами, кроками привласнення суспільного і перетворення соціального в особисте (власне) кожним індивідом.

Таким чином, якщо сутність категорій полягає у суспільних відносинах, то саме вони та їх історія дають категоріям зміст і рушійну силу для їх виникнення і розвитку (кожної з них і всіх в єдиній системі). Реальне узагальнення (усуспільнення) відносин при переході від попередньої епохи до наступної в процесі зміни людьми форм суспільства формує відповідне ідеальне їх виділення як свого ідейного, теоретичного аналогу. Наприклад, категорія «загальне» походить від спільного, загального (общинного, громадського) землеволодіння, тобто від суспільного в матеріальній діяльності, виробництві, соціальних відносинах. Перехід до іншої

епохи суспільних відносин викликає до життя ту ж саму за зовнішньою формою категорію, але зовсім іншого рівня змістовного наповнення. Іншому рівню розвиненості соціальності самих відносин відповідає інший рівень усупільнення, узагальнення категорій. Логіці справи, яка заснована на ремісницькому способі виробництва, на частковій діяльності часткового робітника, може відповідати саме той спосіб мислення, така логіка, яку називають буденним мисленням чи логікою домашнього вжитку. Інший масштаб діяльності – державно-економічний, соціально-політичний, суспільно-історичний – сформує інший масштаб загалності, універсально-теоретичний, філософський. Тож вже будучи насамперед формами діяльності, «логікою справи» усупільненого людства, категорії зрештою стають власне розумовими формами, логікою мислення. Причому їх об'єктивне життя, змістове наповнення, відбувається поза цією розумовою формою (формою форми), яка є по суті зовнішньою і власною, самостійного, автономного розвитку не має.

Розуміння соціальної сутності категорій задає принципово інший кут зору на механізм категорійного узагальнення. Вищим «інтегратором» і «синтезатором» у формуванні категорійності виступає суспільна практика соціального перетворення самої суспільної форми руху як такої (самоперетворення) в історичній послідовності перетворення форм суспільства та усупільнення відносин.

У цьому плані зовсім інакше постає і проблема застосування категорій. Бо соціально-історичне дослідження знання привело до ясного розуміння того факту, що всі діалектичні схеми і категорії, виявлені в мисленні І. Кантом і Г. В. Ф. Гегелем, представляють собою зовсім не іманентно властиві самому по собі «чистому духу» принципи його діяльності, алгоритми роботи. Вони представляють собою універсальні форми і закони розвитку зовнішнього, незалежно і поза мисленням існуючого, реального світу, які відображені та перевірені у суспільно-практичних способах діяльності, логічно виражені колективною свідомістю і думкою людства в ході його історичного прогресу, а тому придатні та необхідні для свідомого управління суспільним розвитком. Саме це доводять дослідження того, як функціонують категорії в практиці соціальних перетворень у перехідні епохи розвитку, на історичних зламках часів.

Другий підхід виник з другої половини XIX століття на таких неklasичних шляхах філософування, як філософія життя, позитивізм, інтуїтивізм, феноменологія, екзистенціалізм, сучасна аналітична філософія тощо. Інтерес до проблематики категорій у її зв'язку з науковою методологією і суспільно-історичними дослідженнями тут помітно згасає і виникає негативне ставлення до соціальної трактовки категорій як своєїрідної метафізики. Натомість категорії розглядаються у рамках мови: як слова, назви суцього, сказане, загальні імена, логічні типи (класи) з певною назвою, як універсальна мова символів і термінів тощо.

Яскравий представник цієї позиції – Б. Рассел, який особисто не вірить, що термін «категорія» може якоюсь мірою бути корисним у філософії, бо вважає цей термін «неясною ідеєю», він розглядає лише логічні категорії мови [4, с. 18].

Представник аналітичної філософії Г. Райл трактує категорії як логічні типи (групи, сімейства, класи), до яких ми щось відносимо, а категоріальні висловлювання (category-propositions) як «такі судження, які приписують термінам приналежність до певних категорій або типів» [3, с. 331]. За Г. Райлом, існує «припущення, яке разом з Аристотелем і І. Кантом некритично поділяють багато сучасних філософів. А саме: припускається, що існує кінцевий перелік категорій або типів, наприклад рівно десять (або вісім) типів термінів або рівно дванадцять форм судження, так само як існує рівно двадцять шість букв у англійському алфавіті і рівно шістьдесят чотири клітини на шахівниці. Це чистої води міф» [4, с. 332]. Що є категорії він описує наступним чином: «Деякі типи офіційно визнані і наділені фірмовими ярликами на кшталт «якості», «стани», «субстанції», «числа», «логічні конструкції», «категорії» і т.д. Ми могли б називати їх «категорійними словами». Р. Карнап, збиваючи нас із пантелику, називає їх «універсальними словами». Висловлювання, у яких тип фактора просто називається по імені, відрізняються лише своєю стислістю від висловлювань, у яких тип фактора описується. Всі подібні висловлювання є філософськими висловлюваннями» [4, с. 332].

На думку екзистенціаліста М. Хайдеггера, категорії – це «такі називання суцього, які викривають його як таке у його устрої. Відповідно категорії суть основні слова мови метафізики і тому імена для основоположних філософських понять. Що ці категорії як називання у нашій звичній думці та у нашому повсякденному ставленні до суцього висловлюються мовчки, а більшістю людей протягом їх «життя» ніколи не відчуваються, не пізнаються, тим більше не розуміються як такі мовчазні називання, – ці та інші факти зовсім не причина думати, що категорії суть щось байдуже, вигадане нібито «далекою від життя» філософією. Категорії суть виявляючі називання суцього в аспекті того, чим суще як таке за своїм устроєм є. Як такі називання категорії, власне, опізнаються при осмисленні того, що мовчазно позначається і називається при звичайному називанні та обговоренні суцього. Основна форма буденного називання суцього – це висловлювання» [6, с. 86]. Суттєвим і опорним він вважає те, що «визначення суцього як такого досягаються і обґрунтовуються у світлі «логосу», мислення, що висловлює. Категорії як визначення суцього як такого говорять, що є суще як суще. Вони говорять «найбільш загальне», що може бути сказано про суще: існування або буття. Буття суцього схоплюється і розуміється за дороговказом висловлювання, судження, «мислення». Цей вид визначення істини про суще у цілому, тобто, інакше сказати, метафізика мислить суще у категоріях» [6, с. 86].

Свідоме користування категоріями, з точки зору представників цього другого напрямку, означає опору на розум і приналежність до метафізичної традиції, бо саме метафізика мислить про суще в категоріях, які структурують думку, самий розум, виявляючи суще як таке. Категорії говорять про суще найзагальніше, що можна сказати про нього. Але метафізика «відпрацювала» своє і списана на філософську утилізацію.

Зрозуміло, негативне ставлення до класичної розробки проблематики категорій не є абсолютним у неklasичній філософії. Так, Е. Гуссерль займає в

загальному позитивну позицію з питання про природу категорій. У ній можна виділити два аспекти. Перший: категорії визначаються як позначення найвищих сутностей. Е. Гуссерль вважає, що все випадково-індивідуальне має сутність, а тим самим ейдос, що підлягає чистому пізнанню. Але ейдос «знаходиться серед сутнісних істин різних ступенів загальності» [2, с. 27]. Індивідуальний предмет володіє власною сутністю і сутністю більш високого порядку. Наприклад, конкретний звук, що звучить зараз, має свою сутність і сутність «звуку взагалі», яка є «момент, що визирає зсередини індивідуального звуку» [2, с. 27]. Звідси береться ідея категорій: «Усім, що відноситься до сутності такого-то індивіда, міг би володіти також інший індивід, а вищі сутнісні всезагальності ... задають межі «регіонів» або «категорій» індивідів» [2, с. 27–28]. Другий аспект гуссерлівської трактовки категорій пов'язаний з «найрадикальнішим з усіх буттєвих розрізень – буття як свідомість і буття як буття, що «виявляє» себе в свідомості, буття «трансцендентне»» [2, с. 158]. Е. Гуссерль вважає, що вчення про категорії безумовно зобов'язане виходити з такого розрізнення.

Третій, виділений нами, напрям рефлексії категорій відрізняється підходом до знання і наукового пізнання як до соціокультурних феноменів, що історично розвиваються. Дослідження цього напрямку спираються на результати, отримані представниками першого, за нашим поділом, підходу, але в центрі уваги знаходяться різноманітні феномени культури (матеріальної і духовної) та їх категорійне усвідомлення. Виявляються і вивчаються історичні зміни, які відбуваються у категоріях культури у зв'язку з узагальненням досвіду духовного і практичного освоєння світу в ході соціального розвитку. З'ясовується роль філософських категорій в динаміці культури, їхні функції в трансформаціях основ конкретно-історичних типів культури, що відповідають потребам свого часу в осмисленні і критичному аналізі універсальї культури.

Періодичні кризові епохи, що виникають в розвитку суспільства, між іншим характеризуються тим, що колишня пануюча «категорійна модель світу», яка історично склалася і закріплена традицією, перестає забезпечувати трансляцію нового досвіду, зчеплення і взаємодію необхідних суспільству видів діяльності. У такі зламні епохи традиційні смисли універсальї культури втрачають функцію світоглядних орієнтирів для масової свідомості та починають критично переоцінюватись. Тоді суспільство вступає на шлях інтенсивного пошуку нових життєвих смислів і цінностей, покликаних відновити втрачений «зв'язок часів», зорієнтувати людину в нових реаліях і поновити цілісність її життєвого світу. Особливу роль в оновленні суспільних цінностей і світоглядних орієнтирів відіграє філософія, категорії якої є сходінками її самоусвідомлення, раціоналізацією універсальї людської культури (категорій культури).

У такі буремні критичні епохи відбувається розвиток і збагачення категорій. «Щоб змінити колишні життєві смисли, закріплені традицією в універсальїях культури, а значить, і в категорійних структурах свідомості даної історичної епохи, необхідно спочатку експлікувати їх, зіставити з реаліями буття і критично осмислити їх як цілісну систему. З неусвідомлених, неявно функціонуючих категорійальних структур людського

розуміння і діяльності універсальї культури повинні перетворитися в особливі предмети критичного розгляду, вони повинні стати категорійальними формами, на які направлена свідомість. Саме такого роду теоретична рефлексія над підставами культури і становить найважливіше світоглядне завдання філософського пізнання як самосвідомості культури.

Необхідність такої рефлексії викликана не чисто пізнавальним інтересом, а реальними потребами в пошуку нових світоглядних орієнтацій, у виробленні та обґрунтуванні нових, гранично загальних програм людської життєдіяльності» [5, с. 29]. Філософія експлікує зміст універсальї культури, робить «категорійну модель світу» предметом усвідомлення і переосмислення, тобто самосвідомості. А тим самим – передумовою перетворення соціального розвитку на свідомо керований процес. Універсальї культури перетворюються в предметному полі філософського пізнання на своєрідні ідеальні об'єкти в їх системному зв'язку, з якими вже можна оперувати в логічному мисленні. Тим самим відкривається можливість для внутрішнього теоретичного руху за допомогою філософських пізнавальних методів, результатом якого може стати формування принципово нових категорійальних смислів, що виходять за рамки тих, що стихійно склалися, історично сформувалися і врізалися в тканину наявної соціальної дійсності світоглядних основ культури. «У цій роботі на двох полюсах – іманентного теоретичного руху і постійної експлікації реальних смислів граничних основ культури – реалізується основне призначення філософії в культурі: зрозуміти не тільки те, який в своїх глибинних основах наявний людський світ, але і яким він може і повинен бути» [6, с. 31]. А отже – як можна управляти його розвитком.

Таким чином, пізнання і знання у будь-якій формі (повсякденне, наукове, художнє тощо) в кожному епоху здійснюється відповідно до категорійних структур, що історично склалися, в яких зафіксовані особливості соціального буття, визначені попереднім розвитком пізнання і практики. Виступаючи як історично зумовлене усвідомлення найбільш загальних структурних характеристик світу, форм його буття і руху, категорії фіксують певний спосіб членування і синтезу його об'єктів. Вони розвиваються у міру того, як розвиток суспільно-історичної практики розкриває все нові аспекти і відносини в складній мережі зв'язків дійсності, і в цьому плані постають як своєрідна соціальна квінтесенція людського досвіду, спираючись на який кожне нове покоління здійснює пізнання і перетворення світу.

На наш погляд важливим здобутком досліджень цього напрямку є те, що в них розкривається активна, прогностична, соціально-перетворювальна роль категорій у процесах історичних змін, а не лише пізнавальна. Категорійний лад свідомості та мислення відображає, фіксує форми соціально-практичної діяльності певної епохи, виступає як матриця сприйняття і розуміння, усвідомлення і осмислення. Але коли категорійний апарат вже склався і оформився понятійно, він бере участь у виробленні загального образу світу в його перспективі, стратегії, русі та розвитку, тобто в єдності традицій і новацій, збереження і створення, успадкування і здобуття, продукування. У цьому сенсі категорії є базисними структурами свідомості

(В. С. Стьопін), а позначають їх поняття, які за висловом С. Б. Кримського, є наскрізними ідеями цивілізації, що виражають єдність людського досвіду.

У підсумку також слід зазначити, що знання розвивається, а історія знання є історія послідовності соціокультурних епох в розвитку суспільства. Сходження в узагальненні знання від первинного, донаукового у напрямку свідомої побудови науки через стихійне чуттєво-практичне, емпіричне, свідоме теоретичне знання категорійного рівня, оформлене понятійним апаратом, відбувається за посередництвом суспільних відносин і є цілком соціальним процесом. Знання виникає у предметній чуттєвій діяльності людей, які вступають у суспільні відносини, і ніяк інакше.

Список використаних джерел

1. Босенко В. А. Диалектика мстит за пренебрежение к ней. – Киев: Общество «Философия и культура», 2010. – 368 с.
2. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т.1: Общее введение в чистую феноменологию [Текст] / Э. Гуссерль. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. – 232 с.
3. Райл Г. Категории / Гилберт Райл. Пер. Н. Примаков, науч. ред. В. Н. Порус // Понятие сознания / Пер. с англ. Общая ред. В. П. Филатова. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – 408 с.
4. Рассел Бертран Исследование значения и истины / Перевод с англ. Ледникова Е. Е., Никифорова А. Л. Общ. Ред и прим. Ледникова Е. Е. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999. – 400 с.
5. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Философия науки и техники / В. С. Степин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М.: Гардарики, 1996. – 214 с.
6. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. / Составление, перевод, вступительная статья, комментарии и указатели В. В. Библина. – М.: Республика, 1993. – 447 с. – (Мыслители XX в.).

References

1. Bosenko V. A. Dialektika mstit za prenebrezhenie k nej. – Kiev: Obshchestvo «Filosofiya i kul'tura», 2010. – 368 s.
2. Gussel' E. Idei k chistoj fenomenologii i fenomenologicheskoy filosofii. T.1: Obshchee vvedenie v chistuyu fenomenologiyu [Tekst] / E. Gussel'. – M.: Dom intellektual'noj knigi, 1999. – 232 s.
3. Rajl G. Kategorii / Gilbert Rajl. Per. N. Primakov, nauch. red. V. N. Porus // Ponyatie soznaniya / Per. s angl. Obshchaya red. V. P. Filatova. – M.: Ideya-Press, Dom intellektual'noj knigi, 2000. – 408 s.
4. Russell Bertran Issledovanie znacheniya i istiny / Perevod s angl. Lednikova E. E., Nikiforova A. L. Obshch. Red i prim. Lednikova E. E. – M.: Ideya-Press, Dom intellektual'noj knigi, 1999. – 400 s.
5. Stepin V. S., Gorokhov V. G., Rozov M. A. Filosofiya nauki i tekhniki / V. S. Stepin, V. G. Gorokhov, M. A. Rozov. – M.: Gardariki. 1996. – 214 s.
6. Hajdegger M. Vremya i bytie: Stat'i i vystupleniya: Per. s nem. / Sostavlenie, perevod, vstupitel'naya stat'ya, kommentarii i ukazateli V. V. Bibihina. – M.: Respublika, 1993. – 447 s. – (Mysliteli XX v.).

Kostromina H. M., senior lecturer at the Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (Ukraine, Kyiv), ann.kostromina@gmail.com

Philosophical conceptualization of social intention of knowledge in the form of categories

The article considers the social aspect of the categories. Categories are the means of the emergence of knowledge and transforming it into a scientific one. Knowledge arises in the objective sensory activity of people who enter into social relations. Knowledge develops, and history of knowledge is the history of the sequence of epochs in the development of society. G. W. F. Hegel believed that knowledge in the theoretical form, namely the categories and logical principles,

constitute the inner framework, the essence, the regularity of social life, as well as natural processes and phenomena. In the post-Hegelian reflection of categories it is possible to distinguish three main approaches. The first of these is the materialist conception of categories in dialectics as logic and the theory of knowledge. The second is the negative attitude to the previous development of the problem categories in the history of philosophy and the refusal to follow its results, the transfer of this problem to the linguistic and analytical plane. The third one is the study of categories as forms of culture and communicative regulators.

Keywords: knowledge, scientific knowledge, categories.

* * *

УДК 811.161.2(045)

Красницька Г. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософії та економічної теорії, Вінницький
торговельно-економічний інститут
(Україна, Вінниця), krasnitska-am@ukr.net

Мова як чинник формування національної ідентичності

Висвітлено основні історичні аспекти формування української мови як одного з найважливіших факторів становлення національної ідентичності. Висвітлено головні функції мови, яка формує у свідомості людей любов та повагу до своєї нації.

Ключові слова: національна ідентичність, нація, глобалізація, консолідація, державна мова, історичний аспект, цінності, етнос.

Актуальність теми полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку український народ все більше почав поширювати українську мову по всьому світі. Українці пропагують спілкуватися своєю рідною мовою, пояснюючи це особливим станом країни на міжнародній арені. Така ситуація надзвичайно гуртує людей разом та пробуджує до збереження своєї історично-складеної ідентичності.

Постановка проблеми. В історії створення української нації мова відіграла важливу роль. Але проблеми щодо її використання є досить актуальними сьогодні. Тому існує потреба в більш детальному вивченні впливу мови на становлення національної ідентичності.

Метою статті є висвітлення основних історичних аспектів, що сприяли становленню української мови як основного чинника формування національної ідентичності.

За твердженням М. А. Козловця, нація і національна ідентичність – це конструкції, що складаються з багатьох компонентів: етнічних, культурних, територіальних, економічних та політико-юридичних. Нація має поєднувати дві низки вимірів, з одного боку, громадянські та територіальні, а з іншого – етнічні й генеалогічні. М. А. Козловець вважає, що саме завдяки багатовимірності «національна ідентичність стає такою гнучкою, неподатливою силою в сучасному житті й у політиці і може ефективно поєднуватись з іншими могутніми ідеологіями та рухами, не втрачаючи власного характеру».

Проблема становлення національної ідентичності, актуалізована реальним суспільно-політичним контекстом, активно піднімається в Україні в дослідженнях з етнопсихології та етнодержавознавства у 1990-х – на початку 2000-х років. У них національна ідентичність визначається як процес ототожнення, уподібнення себе з певною нацією. У особистості з'являються суб'єктивне відчуття належності до